

Op zoek naar de werkelijkheid achter de oorlog in Bosnië

Het bittere lot van de familie Berberovic

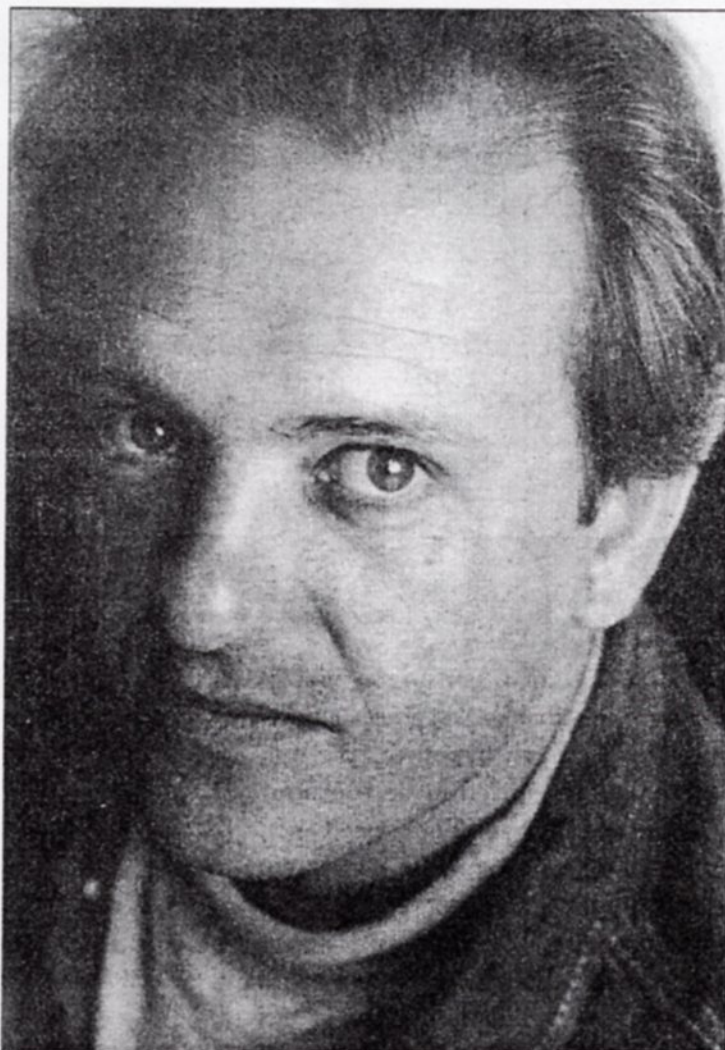
door KOOS VAN DEN KERKHOF

NRC-Handelsbladredacteur Alfred van Cleef ging op zoek naar de werkelijkheid achter de oorlog in Bosnië. Hij zocht 22 leden van een Bosnische familie op in vijf Europese landen. Het resultaat was een op feiten gebaseerde roman, de journalistieke familiesaga 'De verloren wereld van de familie Berberovic'.

Een van de eerste dingen die Alfred van Cleef zegt na onze begroeting op de overloop van zijn Amsterdamse etagewoning is dat hij niet meer terug wil naar ex-Joegoslavië. Maar later herroept hij zijn bewering. „Collega's die twee jaar met die oorlog bezig zijn stompen af. Ze bouwen een muur om zich heen. Zelf heb ik het stadium bereikt dat ik er niet meer heen wil. Maar daarin ben ik tegenstrijdig, want in de praktijk kan ik me er niet van losmaken. Ik volg alles wat in dat gebied gebeurt en onderhoud nog steeds contact met de familie uit het boek. Heb ik de mogelijkheden dan help ik hen.”

Sinds de zomer van 1992 is Bosnië niet meer uit zijn gedachten geweest. Van Cleef schreef over vluchtelingen en het was logisch dat de redactie hem naar Oostenrijk stuurde toen een 'Sonderzug' van het Duitse Rode Kruis naar Karlovac vertrok om vluchtelingen op te halen. In de Kroatische stad stapten 800 vluchtelingen in de trein: bejaarden, mannen met infusen en vrouwen met uitgedroogde baby's. Wat Van Cleef trof was de totale verbijstering die op de gezichten van de mensen te lezen stond. Hij besefte dat de oorlog in Europa's achtertuin plaatsvond. Na 36 uur zonder eten en slaap schreef hij, na aankomst van de trein, in een Duits hotel zijn verhaal. Per modem seinde hij het door naar de redactie in de vroege ochtend. Overmand door emoties barstte hij in tranen uit. Na deze reportage liet Bosnië hem niet meer los. „Misschien kwam het wel door het patroon, dat ik herkende. Omdat mensen de verkeerde achternaam hadden, werden ze ontslagen, werden hun spaartegoeden geconfisqueerd en hun huizen geplunderd, in brand gestoken of werden ze uit hun huizen gezet.”

„Ik bleef over die oorlog schrijven, had gesprekken met vluchtelingen,

★ Alfred van Cleef: „Ik het stadium bereikt dat ik er niet meer heen wil. Maar daarin ben ik tegenstrijdig, want in de praktijk kan ik me er niet van losmaken.”
foto BERT NIENHUIS

volgde de besprekingen in Genève. Met groepen journalisten ontmoette ik al die politici, mensen als Izetbegovic, Milosevic, Tudjman, Karadzic, Siladzic en Sacirbey. In het Palais des Nations zaten ze te onderhandelen, wat nooit tot iets leidde. Op de vijfde verdieping van hetzelfde gebouw was de commissie ter voorbereiding van het Joegoslavië-tribunaal de oorlogsmisdaden aan het documenteren. 60.000 getuigenverklaringen over misdaden die zijn gepleegd onder verantwoordelijkheid van Karadzic en anderen.”

„In de zomer van '93 ben ik naar Centraal-Bosnië gegaan voor de krant. Op dat moment raakten Kroaten en moslims slaags met elkaar. Honderdduizenden mensen raakten op drift. Servië en Kroatië wilden Bosnië opdelen. De basis van het conflict was de strijd tussen katholieken en orthodoxen. Het wekt daarom ook geen verbazing dat Kroatië nu door de VS en Servië door Rusland wordt gesteund. Beide partijen hebben weinig op met de moslims. Bosnische Kroaten begonnen met steun van het Kroatische leger moslims vanuit het zuiden te verdrijven. De vluchtelingen stuwden van twee kanten naar Centraal-Bosnië en het liep uit op een totale, driezijdige oorlog. Serviërs vochten tegen Kroaten, tegen moslims en moslims vochten tegen Kroaten. Die oorlog heeft een jaar geduurd.”

Project

Toen Alfred van Cleef Kroatië bezocht, hoorde hij van getraumatiseerde moslimmannen, die na hun kampervaringen psychotherapie ondergingen in Nederland. In een Haarlems opvangcentrum kwam hij in contact met Hamdo Berberovic. Na wekenlange interviews met deze Bosnische moslim schreef hij voor het NRC Handelsblad zijn levensverhaal op, en zijn herinneringen aan de mensonterende toestanden

★ De familie Berberovic

in de Servische kampen.

Naar aanleiding van dit artikel werd hij door uitgeverij Meulenhoff gebeld met de vraag een boek over Bosnië te schrijven. Op hun voorstel daar eens over na te denken besloot hij te kiezen voor een persoonlijke benadering van het vraagstuk Bosnië. Hij begon zich in te graven in het verhaal van de bittere lotgevallen van de familie Berberovic, liberale moslims uit de mijnstad Prijedor.

„In januari 1994 ben ik met het project begonnen. Vier maanden lang heb ik de 22 leden van de familie geïnterviewd. Ik heb ze in vijf landen opgezocht: Nederland, Duitsland, Zweden, Bosnië en de 'Servische Republiek' in Bosnië. Aan het schrijven van het boek heb ik vier maanden besteed. Het is geen bundeling van interviews. In zijn aanpak is het een familiesaga, geschreven in romanvorm, met als rode draad de speurtocht naar de derde broer, de intellectueel die vrijwillig in Bosnië achterbleef.” Het zijn de persoonlijke verslagen van de Servische terreur die de lezer schokken, verhalen over de misdadige behandeling van de moslimmannen in de concentratiekampen, van hun ontvluchting aan het geweld naar een Europees land, van de gevechten in bevrijd gebied. „In Bosnië moet je niet langer blijven dan nodig is. Ik heb gewerkt als een bezetene en de tolken urenlang uitgeput. Was de tolk gevloerd dan gingen we wat drinken. Het gekke

was dat de Bosniërs zo vertrouwd zijn met de oorlog dat ze rustig op terrasjes zaten. Maar ik kon me daar niet ontspannen.”

Afkomst

Zonder toestemming van de autoriteiten in Bosnisch-Servisch gebied bezocht Van Cleef leden van de moslimfamilie in Beneden-Lubija. Ook sprak hij met de ouders en broers van de vrouw van Senad Berberovic, een Servische, die aan de zijde van haar man bleef. Haar broers vechten in het Bosnisch-Servische leger. „De meeste steden in Bosnië zijn etnisch gemengd. In voormalig Joegoslavië schatte men dat 30 procent van de bevolking van gemengde afkomst was. Maar als je een Servische achternaam hebt, wordt je als Serviër beschouwd, ook al ben je voor een deel van Kroatische of moslim afkomst. Mensen worden gedwongen om te kiezen, terwijl ze dat niet willen. Dat is symptomatisch voor een oorlog. Wie weigert te kiezen, kiest ook.” Hilmija Berberovic, een mijnbouwer, koos voor dienst in het Bosnisch-Servische leger. De oorlog dreef hem en zijn gezin uit elkaar. Zijn vrouw en kinderen vluchtten via Slovenië naar Zweden, terwijl hij levensgevaarlijke operaties rond Sarajevo leidde.

„Het is geen moderne oorlog. Mannen schieten met geweren op elkaar vanaf besneeuwde bergtoppen. Bij uitzondering gebruiken ze een raketwerper. Wat Hilmija Berbero-

vic meemaakte was een loopgravenoorlog volgens dezelfde principes als in de Eerste Wereldoorlog golden. Het Bosnische leger bestaat uit voetvolk met geweren en wat buitgemaakte tanks. Nu ze met het Kroatische leger optrekken, is in een week beslist waar ze 3,5 jaar voor gevochten hebben.”

Sluipschutter

Omdat Van Cleef risico's wilde vermijden, verzweeg hij in Bosnisch-Servisch gebied het precieze doel van zijn missie. Zo lukte het hem de familieleden van de broers Berberovic te bezoeken die als laatste moslims in Bosnië waren achtergebleven. De grootmoeder die niet weg wil uit Beneden-Lubija. De nicht die nog altijd wacht op bericht van haar vermiste man. In het gezelschap van een tolk doorkruiste hij de 'Servische Republiek' op zoek naar verhalen van ooggetuigen. Daar kwam hij in contact met een sluitschutter. „De man is gelieerd aan de familie. Hij is getrouwd met de nicht van Goga, de Servische vrouw van Senad Berberovic, en een voormalige boezemvriend van Hamdo Berberovic. Het was verbijsterend wat hij vertelde. Ik vond het moeilijk me een houding te geven. Ik had pakjes Marlboro voor hem meegebracht en zei dat ik een boek over de oorlog schreef. Soms zat hij uren te wachten met een peuk in zijn mond, vertelde hij. Ik dacht: de volgende keer knalt hij iemand neer met een door NRC betaalde si-

garet tussen zijn lippen. Hij moest strategische doelen bewaken, zodat ze niet voor bevoorrading gebruikt konden worden. Maar mensen hebben drinkwater nodig, bakolie en bloem. Dus je weet dat hij ook gewone burgers neerschiet. In Sarajevo waren de trams, elke keer als ze uitreden, doelwit van sluipschutters.”

Roman

Van Cleef heeft een aantal hoofdstukken in zijn boek vanuit het standpunt van de drie broers Berberovic geschreven, en soms vanuit de gezichtshoek van hun vrouwen. Zij vertellen hoe de Serviërs te werk gingen bij de systematische vervolging van moslims. Hoe de broers, in kampen ondergebracht, werden gemarteld en getuige waren van moorden en verdwijningen. En hoe ze tenslotte in bedreigende omstandigheden het land konden ontvluchten. „Die hoofdstukken beschrijven gebeurtenissen waarbij ik niet aanwezig was. Ze zijn in de derde persoon en de verleden tijd geschreven. Het boek kreeg daardoor een roman-achtige constructie, met dialogen en persoonlijke belevingen. Alles wat ik beschrijf, is zoals de mensen het mij hebben verteld. Om mijn eigen observaties te kunnen verwerken, heb ik de hoofdstukken over mijn reis door Bosnië vanuit mijn eigen standpunt, in de ik-vorm, geschreven en in de tegenwoordige tijd.”

„Toen ik op een Grieks eiland het boek aan het schrijven was, zei ik tegen een kennis: 'Morgen wordt Hamdo flink gemarteld'. Na zes uur schrijven over martelingen en moorden kon ik dan niet meer en nam ik een duik in de Aegeïsche Zee of ging op een terras een glas retsina drinken.”

Terugkeer

Dat de kans op vrede is toegenomen betekent niet dat de familie Berberovic spoedig kan terugkeren naar Bosnië, want hun geboortedorp en het nabijgelegen Prijedor liggen in 'etnisch-gezuiverd' Servisch gebied. Van Cleef: „Voor zover ze geen bloed aan hun handen hebben, is Hamdo Berberovic bereid weer met Serviërs samen te leven. Maar hij zei te betwijfelen of hij daar nog een toekomst heeft. De moslim-begraafplaats in Prijedor is een parkeerplaats, de moskeeën zijn vernield, zijn wereld is verwoest.”

Als ik wegga, zegt Alfred van Cleef nog eens dat hij niet terug wil naar Bosnië, maar als ze het hem zouden vragen wist hij het nog niet.